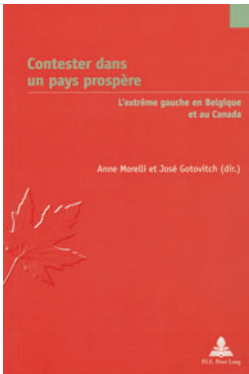

Jelle Versieren,
onderzoeker UGent

JOSÉ GOTOVITCH & ANNE MORELLI, *Contester dans un pays prospère: l'extrême gauche en Belgique et au Canada*

JOSÉ GOTOVITCH &
ANNE MORELLI,
*Contester dans un pays
prospère: l'extrême
gauche en Belgique et au
Canada*, Brussel: PIE-
Peter Lang, 2007, 259 p.

De termen marxisme en anarchisme hebben vandaag een niet al te beste bijklank in grote lagen van de bevolking. Dit geldt ook voor de massaorganisaties die de kant van de loontrekkenden kozen. In de naoorlogse periode hebben de Belgische vakbonden altijd getracht via de institutionalisering van de klassenstrijd de gemengde economie te verdedigen, ondanks periodes van radicale retoriek. De sociaaldemocratie werd getekend door haar onmacht een stap voorwaarts te zetten in het scheppen van een democratische collectiviteit over de economische sfeer, wat hand in hand ging met een soms verbluffende agressie tegenover de radicaal-linkse oppositie. Het lijkt alsof alleen binnen de academische muren van de menswetenschappen het marxisme, veelal co-existerend met het deconstructivisme, de dominante stroming is. Het betreft vaak louter een methodiek en geen maatschappelijke agenda. Anno 2009 is het kapitalisme in zijn financiële fase ten dode opgeschreven, terwijl de Griekse steden branden door een hardnekkig anarchistisch, communistisch verzet en Zuid-Amerika zich opmaakt voor een herpositionering in de werking van de wereldeconomie. Ondertussen lijkt Europees radicaal-links zichzelf in de hoek te drummen door eindeloos 'factionalisme' en romantisme van het voorhoedemodel. De gedachte dat dit een recurrent fenomeen betreft, is nooit ver weg

De essays in dit boek hadden tot doel een perspectief te bieden op de transformaties van radicaal-links in België en Canada. De titel is enigszins misleidend: het betreft organisaties die zichzelf ontplooiden in landen met een zeer ongelijkmatige ontwikkeling. In Canada was de pro-

vincie Québec, net zoals het Vlaamse gewest, tot in de jaren 1960 een semiperifeer gebied qua sociaaleconomische en politieke positie binnen de grenzen van de natiestaat. Welvaart werd maar afgedwongen door een voortdurend gevecht om een bepaalde graad aan herverdeling van de rijkdom te bekomen in combinatie met plotse sociaalgeografische alteraties van het kapitalisme. Het boek biedt in een tiental onderzoeksartikels de geschiedenis van politieke bewegingen binnen diverse ideologische stromingen. Opvallend is dat nauwelijks aandacht wordt besteed aan de Tweede, Derde en Vierde Internationale. De essays zijn volledig gewijd aan het anarchisme, de nieuwe sociale bewegingen, het libertair socialisme en diverse hedendaagse drukingsgroepen, gevormd rond de migratieproblematiek en de onderstroom van een stijgend aantal werklozen. In navolging van de gigantische berg literatuur over onder andere het 'operaïsme' en autonomisme¹, kunnen deze artikels een nieuw licht werpen op de verhoudingen tussen de klassieke radicaal-linkse bewegingen, het vakbondsmilieu en voornoemde tendensen.

Radicaal-links in opmars

Het boek opent met een artikel over de vooroorlogse geschiedenis van het anarchisme in België. Behalve enkele faits divers brengt Jacques Gillen (ULB) niet veel nieuwe informatie. Hij maakt een schets van het conflict tussen marxisten en proudhoniëten van de Eerste Internationale. De klassieke strubbelingen tussen 'autoritair' en 'antiautoritair' over de plaats van de staat in de maatschappij en het geprojecteerde organisatiemodel kon al uitvoerig worden gelezen in de werken van Henri Arvon en Gerard Runkle. Wat Gillen wel uitdiept, is de historische band tussen het anarchisme, meer specifiek het proudhonië, en de eerste lokale werkersverenigingen. Zij stonden wantrouwig tegenover een politieke invulling van de syndicale actie. Vanaf 1880 raken beide in de verdrinking door de centralisatie van de vakbonden en de oprichting van de Belgische Socialistische Partij (BSP), opgevolgd door de Belgische Werkliedenpartij (BWP). Het anarchisme zou nog enkele keren de kop opsteken als collectieve strijdorganisatie, onder andere tijdens de economische crisis van 1886. Hier bleek de BWP niet in staat het ongenoegen in het Waalse mijnbekken te kanaliseren. De Belgische Staat sloeg terug met zware repressie, terwijl de BWP zichzelf afbeeldde als een partij van orde en tucht; wilde stakingen werden aanzien als dissidentie. De tegenzet werd op internationale schaal toegepast met het concept 'propaganda door de daad'. Het archetypische van de bommenleggende terrorist was geboren. Vervolgens werd eind 19e eeuw de poging om opnieuw aan te sluiten bij de brede arbeidersbeweging een dramatische mislukking. De eigen dynamiek was gebroken en de malaise was compleet toen keer op keer nieuwe groepjes het 'organisatievraagstuk' als centraal discussiepunt namen. De vrees voor autonomieverlies was te groot om enigszins van tel te zijn binnen de syndicale beweging. Het anarchisme, zowel in België als in de buurlanden, kreeg de genadeslag door de concurrentie van het bolsjewisme en de nazivervolging.

Radicaal-links zou zijn strijdlust terugvinden in de nasleep van de Grote Oorlog. Francine Bolle (ULB) vat in haar bijdrage minutieus de stakersbeweging van 1919-1924 samen. Het jaar 1920 zou de geschiedenis ingaan als een van de woeligste periodes in de economische geschiedenis van België. De sociaaldemocratische zuil bleek door haar aandeel in deze strijd het gros van de Belgische arbeidersklasse naar zich toe te trekken. Getroffen door collectieve verarming, besloten de arbeiders niet te wachten op een regeringsdeelname van de BWP en zelf betere arbeidsvoorwaarden af te dwingen op de werkvloer. De kern van de stakingsbeweging bleek er alleszins een radicaler sociaal ideeëngoed op na te houden dan haar verkozenen, veelal daar waar nog restanten van lokale autonome arbeidersassociaties bestonden. Het is niet verbazend dat net in de resterende onafhankelijke vakverenigingen de Kommunistische Partij van België (KPB) een groot succes kende. Nieuwe wetgevende initiatieven, de oprichting van een paritaire commissie of de circulaire van Joseph Wauters konden de woede niet bedaren. Binnen de sociaaldemocratische zuil waren het de afgevaardigden van Charleroi die de instructies van de BWP naast zich neerlegden: *“Ainsi lorsque les syndicats se firent le relais de la politique de Wauters en faveur de l'arbitrage, ces pratiques ne faisaient guère partie de la culture ouvrière.”* Het patronaat, overtuigd dat alleen bruut geweld de opstand zou pacificeren, besloot niet meer te onderhandelen met de syndicale afgevaardigden. Het conflict zou vier jaar aanslepen, waarbij de arbeiders in Ougrée-Marihaye het toonbeeld van strijdbaarheid waren. Hier werden voor het eerst stakingsbrekers ingehuurd. De syndicale top had nooit de hoop opgegeven in een onderhandelde oplossing, terwijl onder leiding van Julien Lahaut de arbeiders een vertegenwoordiging in het bedrijf bleven eisen. Lahaut, tijdens de staking opgepakt en uit de vakbond gezet, werd een symbool van het strijdsyndicalisme en stichtte Les Chevaliers du Travail. Samen met de groep van War van Overstraeten stichtten Lahaut en Joseph Jacquemotte de KPB. De partij besloot cellen op te bouwen binnen de bestaande syndicale structuren, waarna de BWP alle moeite van de wereld deed om communistische militanten te neutraliseren. De KPB werkte regelmatig samen met andere oppositionele groepen en liet zich onmiddellijk opmerken tijdens de staking van de *tramwaymen* in 1921 te Brussel. De KPB kon voornamelijk door de wol geverfde syndicalisten aantrekken die zich afzetten tegen de nieuwe generatie bureaucraten. Deze bureaucraten wilden de autonomie van de lokale afdelingen breken om op die manier de KPB-oppositie te bezweren. De grootste bron van wrevel was dat, in ruil voor erkenning als sociale partner, de vakbond instond voor discipline op de werkvloer. Het idee van algemene stakingen werd door deze politisering opgegeven. De motie-Mertens zorgde ervoor dat in 1924 KPB-leden geen hoge functies in de syndicale hiërarchie konden bekleden. De partij vaardigde hierop een dubbele richtlijn uit: *“[...] waar arbeiders nog niet gesyndiceerd waren, moest een revolutionaire centrale opgericht worden en was er wel een vakbond dan moesten de meest bewuste arbeiders georganiseerd worden in een Opposition Syndicale Révolutionnaire. Deze OSR werd zeer belangrijk en zo ook de revolutionaire centrales. Het was als stappen op twee benen: een eigen centrale en een oppositie in bestaande reformistische centrales”*.² Een ander initi-

atief was de Centrale Révolutionnaire des Mineurs (CRM). Dit is het onderzoeksveld van José Gotovitch (ULB). Het ontstaan van deze organisaties moet niet louter worden bekeken binnen het Belgische kader, ze kwamen ook voort uit de strategie van de Komintern onder de leuze 'klasse tegen klasse' waarbij de sociaaldemocratie werd bestempeld als 'sociaal fascisme'. Het was maar met de volksfrontstrategie dat de KPB politieke allianties zou zoeken met de radicale vleugel van de BWP. Toch mag men er niet van uitgaan dat elke verandering van de achterliggende theoretische veronderstellingen cesuren veroorzaakte in de concrete alledaagse strategie. De KPB was open genoeg om vele niet-communisten aan te trekken in de OSR, anderzijds was de partij te gebonden aan de richtlijnen van Moskou om een massale aanhang te verwerven. De voortdurende repressie droeg bij tot het disfunctioneren van de syndicale strategie. Na 1932 verdwenen de herwonnen posities binnen de arbeidersbeweging. De CRM stierf een stille dood, terwijl de OSR zichzelf ingroef als bastion tegen reformistische zuiveringen.

Québec en de laattijdige geboorte van de syndicale strijd

De repressie door de burgerlijke orde is ook een continuïteit bij de linkse groeperingen in Québec. En op eenzelfde manier ontstond het communautaire conflict. De overwegend Franstalige provincie kende het eerste grote oproer tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen ze zich verzette tegen de dienstplicht. Deze woelige periode gaf ook de huidige syndicaten vorm. Enerzijds was er de traditie van de beroepsverenigingen gebonden aan de moederorganisaties in de Verenigde Staten, anderzijds de typerende invloed van het katholieke syndicalisme. Doorheen deze gelederen was er ook een anarchosyndicalistische tendens merkbaar. Het gebrek aan juridische bescherming van de vakbonden en hun leden zorgde voor enkele kortstondige politieke initiatieven. De communistische partij kende een *Red Scare* die even omvangrijk was als bij de zuiderburen. Na de crisis van 1929 werd de gehele linkse oppositie brutaal onderdrukt, waarna het quasi-fascisme opgang maakte. Maurice Duplessis kon tot in de jaren 1950 zijn stempel drukken op de maatschappij met een ultramontaans corporatisme dat herinnerde aan de regimes van Engelbert Dolfuss en António de Oliveira Salazar. In 1944 werden op nationaal niveau de eerste syndicale vrijheden verworven door de progressieven in de liberale partij, maar het stakingsrecht werd als vanouds aan banden gelegd. In 1961 zou de werkende bevolking een ziekteverzekering bekomen, later werd de elektriciteitsvoorziening genationaliseerd en werd een algemeen arbeidsreglement ingesteld. Ondanks deze verworvenheden leefde in 1965 nog steeds 40 procent van de bevolking in Québec in armoede. Op nationaal niveau kon de syndicale wereld een autonomere koers varen dankzij de oprichting in 1940 van het sociaaldemocratische Congrès Canadien du Travail (CCT). De communistische partij was een tijdelijk segment ervan, maar werd in de jaren 1950 uitgesloten als ongewenste agitator. De Canadese overheid besloot de openlijk met het communisme gelieerde vakbonden te vervolgen via de *Loi 19*. Tijdens de hoogconjunctuur eind jaren 1950 begon-

Links en rechts: hoofdingen van radikaal-linkse kranten in Québec, jaren 1970. (Amsab-ISG)

nen syndicalisten actie te voeren voor de vestiging van een verzorgingsstaat. Het 'duplessisme' bleek niet te kunnen optornen tegen de hernieuwde acties voor meer sociale rechtvaardigheid en gelijkberechtiging van de twee verschillende communautaire gemeenschappen. De christelijke arbeiderszuil scheurde zich af van zijn integristische roots; nieuwe koepelorganisaties zoals de Fédération des Unions Industrielles du Québec (FUIQ) werden uit de grond gestampt om de levensbeschouwelijke tegenstellingen te kunnen overstijgen. In 1957 werd een federatie opgericht om de centralisatietendens te bekrachtigen, de Fédération des Travailleurs du Québec (FTQ). Tijdens deze periode van herbronning besloten de vakbondsleiders om een politieke vertaling voor dit succes te vinden. In 1961 werd de oude sociaal-democratische Co-operative Commonwealth Federation (CCF) onder druk gezet om zichzelf te ontbinden in een nieuwe partij, de New Democratic Party (NDP).³ Maurice Duplessis, gestorven in 1959, had ondanks een harde repressie de syndicale storm niet kunnen bedwingen. Een nieuwe tijd brak aan.

De Québécois noemen de jaren 1960 een stille revolutie. Sean Mills (Queen's University) beschrijft in zijn artikel hoe het socialisme en de drang naar soevereiniteit elkaar vonden. Kleine nieuwe linkse groepen, aangespoord door de electorale successen van de NDP, maakten gestaag opgang. De dekolonisatie van het Zuiden bleek een inspiratiebron te zijn; een totaalkritiek op het kapitalisme sloot aan bij een nieuwe politieke praxis. Ondanks alle repressie werden deze groepen eind jaren 1960 een massabeweging. Net zoals Nieuw Links in Europa streden zij voor een democratisering van de maatschappij, gedreven door marxistische, libertaire en humanistische idealen. De centrale these van Sean Mills bestaat erin dat Nieuw Links in Québec onvoldoende werd onderzocht in zijn historische specifieke configuratie. De meeste onderzoekers zagen de oppositie als radicaal-nationalistisch geïnspireerd, maar het is duidelijk dat deze periode ook een sociale omwenteling teweegbracht. Er is te weinig aandacht voor de kolossale impact van de internatio-

nale situatie op de politieke scène in Québec, en velen falen in de analyse van de unieke lokale elementen. Een nieuwe generatie intelligentsia ontwierp een complexe analysemethode waarin de positie van de provincie werd gedefinieerd binnen de dependentietheorie. Vanuit deze informele netwerken ontstond een gewapende groepering, het Front de Libération du Québec (FLQ). Deze organisatie werd niet alleen het gezicht van een radicaal nationalisme, maar ook het discussiepunt bij uitstek tussen marxisten en spontanisten. Op menig campus werden de grenzen van de gemeenschapsidentiteiten doorbroken door onder andere Partis Pris (PP)⁴, een groep jeugdige vooruitstrevende denkers. Montréal was een stad van de *multitude*, waar enerzijds de 'nationalisten' zich verenigden in de Parti Québécois (PQ) en het Rassemblement pour l'Indépendance Nationale (RIN), en anderzijds diverse marxisten en spontanisten zich omturnden tot trotskistische, anarchistische en maoïstische partijen. Wat hierbij wel moet onderstreept worden, is het feit dat deze organisaties een eigen lokale dynamiek kenden en ten gronde eenzelfde socialistisch programma onderschreven. Er was geen sprake van het importeren van buitenlandse organisatiestrategieën. Het treffendste voorbeeld is het maoïstische pamflet *Pour le Parti Proletarien* van Charles Gagnon, dat nog steeds een referentiepunt is voor veel hedendaagse linkse groeperingen. De opmerkelijkste actiepunten van Nieuw Links kunnen klassiek worden genoemd: grote aandacht voor het vervreemdingsconcept en de betrachting de bipolaire opdeling van de wereld op te heffen: *"Dans ce maelström de bouleversements internationaux, la gauche montréalaise se situait quelque part entre les mouvements de décolonisation du Tiers-Monde et la nouvelle gauche occidentale, empruntant divers éléments à ces courants, les adaptant selon ses propres besoins, ce qui donnait un mélange hybride d'idées et de mouvements."* Niet alleen in het studentenmilieu maakte het marxisme opgang, ook binnen de arbeidersbeweging tekende zich een revolutionaire tendens af. De radicalisering gebeurde op enkele jaren tijd en stak schril af tegen de zeer makke vakbonden in de VS en Engelstalig Canada. De kloof tussen arbeider en student was zeer klein.

Vanaf eind jaren 1960 omarmde de Confédération des Syndicats Nationaux (CNS), de tweede grootste vakbondsfederatie in Québec, het democratisch socialisme en het strijdsyndicalisme. In haar zog accepteerden ook de FTQ en de voorheen behoudsgezinde Centrale de l'Enseignement du Québec (CEQ) radicaal-reformistische strategieën van klassenstrijd. In 1972 mondde dit uit in een verenigd front tegen de liberale regering om arbeidsduurvermindering te bekomen. In de jaren 1980 zouden vele verworven rechten opnieuw worden afgeschaft onder het neoliberale offensief, beïnvloed door het reaganistische regime in de VS. De dialectiek tussen vakbond en radicale groeperingen kwam ten einde, alsook de stille revolutie.

De stille revolutie had de politieke scène alvast een waardevolle les geleerd: de arbeidersbeweging in Québec moest vanuit haar eigen middens een politieke vertolking van haar grieven vinden. Een poging hiertoe kan worden gevonden in de ontstaansgeschiedenis van het Front d'Action Politique des Salariés (FRAP). Marc Comby (Université du Québec) beschouwt in zijn bijdrage het FRAP als de politieke organisatie waar een front werd gevormd tussen de nieuwe sociale bewegingen en het syndicale milieu. Het FRAP ontstond in 1970, niet toevallig in een periode van economische neergang en stijging van het aantal conflicten op de werkvloer. Het FRAP had de steun van vele burgercomités en delen van de drie grote vakbonden. De partij legde de nadruk op gemeentelijke netwerken en basisdemocratie om haar programmapunten te realiseren: sociale woningbouw, betaalbare medische diensten, goedkoop openbaar vervoer en gratis onderwijs. Het FRAP rekruteerde voornamelijk in de volksbuurten van Montréal en leek op het eerste zicht een schokgolf te weeg te brengen. Duizenden potentiële militanten werden aangetrokken. Toen sloeg de repressie keihard toe. Leden werden opgepakt op verdenking van banden met het FLQ, een georkestreerde lastercampagne bracht vertwijfeling in de gelederen van de arbeidersbeweging. Het FRAP stak al zijn energie in het ontkrachten van beschuldigingen. In 1972 brak de partij in stukken, waarbij de centrale vraag draaide rond het al dan niet steunen van de syndicale organisaties. De PQ kon hierdoor een voet tussen de deur krijgen bij de arbeidersbeweging. In datzelfde jaar werden ook vakbondsleiders opgepakt na massale stakingen. Het FRAP overleefde deze repressieperiode niet. De radicalen stichtten de maoïstische En Lutte en de trotskistische Groupe Trotskyste du Québec (GTQ), anderen vervoegden de rangen van de PQ. Een gemiste kans voor een politieke hertaling van het syndicale ongenoegen.

De linkse organisaties van de stille revolutie waren ook de voorvechters van vrouwenrechten en de emancipatie van etnische minderheden. Terwijl in de jaren 1960 de nadruk lag op de gelijkberechtiging van blanken en zwarten, bleek de traditie zich voort te zetten om de preciaire situatie van de migrant te verbeteren. In de jaren 1990 nam het andersmondialisme die taak over. Francis Dupuis-Déri (Université du Québec) beschrijft in zijn artikel hoe de kern van dit verzet werd opgebouwd uit tientallen kleine anarchistische groeperingen. Het concept 'directe actie' was op-

nieuw in zwang; het gedachtegoed van Nestor Makhno⁵ kende voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog een ongeziene populariteit. Gedragen door het wereldwijd protest tegen de G8-top in Genua in 2001, kon de anarchistische scène opnieuw aansluiting vinden bij grote drommen jongeren. Het oude principe van affiniteitsgroepen bleek aan te sluiten bij de subculturen, het oude marxisme-leninisme had daarentegen geen wezenlijk alternatief gevonden. Het volstond niet actie te voeren met behulp van informele netwerken, daarom werd besloten een massaorganisatie op te richten onder de naam *Convergence de Luttes Anti-Capitalistes (CLAC)*. De CLAC stond in voor het mede op touw zetten van andersmondialistische betogingen in Washington (IMF-top, 2000) en Praag (IMF-top, 2000). Door haar succes werd de CLAC geconfronteerd met de oude repressiemethodes van de machtsstructuren in Québec. CLAC-leden werden preventief opgepakt, kregen te maken met excessief politiegeweld en de beweging werd door de media gezien als de steunpilaar van anarchistisch gewapend verzet: *“Vers l’an 2000, il y a donc une sorte de peur du noir ou des anarchistes, semblable à la peur du rouge communiste qui a traversé l’Occident au XXe siècle. Cette peur du noir s’exprime par un ciblage et une répression des individus ou des groupes étiquetés à tort ou à raison comme ‘anarchistes’.”* In een tijd van panische angst voor het ‘moslimterrorisme’, bleek de term anarchisme het middel bij uitstek voor een ‘false flag-strategie’. Net zoals in Genua bleken vermoedde agenten zelf de aanstichters te zijn van allerhande vandalenstreken.

Ondanks het feit dat het anarchisme geheel bovenaan de lijst van staatsgevaarlijke stromingen staat, is het vandaag nog springlevend. Anarchistische organisaties verdedigen de rechten van degenen die ongewenst zijn voor de overheid: de illegale immigranten. Jill Hanley (McGill University) onderschrijft in haar bijdrage een duidelijke continuïteit tussen de emancipatiebeweging uit de jaren 1960 en de hedendaagse acties ter verbetering van de precaire situatie van de sans-papiers. In Canada worden alleen welgestelde migranten aangetrokken om het burgerschap te verwerven, ‘goedkope arbeidskrachten’ krijgen slechts tijdelijke visa. De voorwaarden om te kunnen verblijven in Canada moeten ook worden bekeken vanuit het perspectief van 9/11; verdachte immigranten kunnen zonder proces worden opgepakt en het land uitgezet. Het komt er dan ook op aan om deze wetgeving te veranderen en deze mensen een statuut van vluchteling te geven. Hiervoor spannen talrijke groeperingen zich in: caritatieve en religieuze organisaties, vakbonden, nichegroepen gericht op concrete legislatieve hervormingen, verenigingen voor sans-papiers, drukkingsgroepen ter verdediging van een specifieke minderheid en uiteindelijk de radicaal-linkse partijen. De vakbonden steunen geen opengrenzenbeleid vermits dit noodlottig is voor de loonvorming van hun leden. Alleen radicaal-links verdedigt openlijk de stelling dat natiestaten geen vluchtelingen kunnen weigeren. Gemeenschappelijke punten zijn de verdediging van de juridische notie van politiek asiel en de oprichting van publieke voorzieningen om het leven van de migrant draaglijk te maken. Radicaal-linkse partijen hebben zelf een juridische dienst, fungeren als intermediair tussen migrant en overheid en bieden een aantal sociale diensten aan. Nichegroepen huldigen veelal het principe van de realpolitik

en beperken zich tot lobbywerk bij politieke verkozenen. Momenteel zijn er twee opvallende tendensen: liberale nichegroepen zoals *Mainstream* wijzen elke samenwerking met radicaal-links af en de overheid tracht elke ingang van een marxistisch discours te verhinderen, inclusief het gebruik van harde repressie.

De naoorlogse heropstanding van radicaal-links in België

In België kwam er een eerste nieuw geluid – na de verschrikkingen van het nazisme – vanuit de marge van de sociaaldemocratie. In een zeer rijk gestoffeerd artikel van Eva Schandevyl (VUB) wordt de geschiedenis van de *Cahiers Socialistes* (CS) beschreven. Ontstaan in de academische gelederen van de ULB was dit tijdschrift een vroege poging om tot een humanistisch en ethisch socialisme te komen. Het eerste nummer werd gedrukt onmiddellijk na de Bevrijding. Pas in 1946 schreef Jean-Paul Sartre de blauwdruk voor een marxistisch humanisme in zijn traktaat *L'existentialisme est un humanisme*. Onder zijn hoede ontstond ook het wereldvermaarde blad *Les Temps Modernes* als convergentiepunt van door de fenomenologie geïnspireerde socialisten. In 1949 zag ook Castoriadis' blad *Socialisme ou Barbarie* het licht. Eind jaren 1950 ontstond de tweede golf van humanistisch marxisme na de ontdekking van Marx' *Economische en Filosofische Manuscripten* (1844). Dit werk bood een mogelijke uitweg voor het sovjetisme en vernieuwde het debat over de verhouding historisch determinisme en politieke praxis.⁶ En praxis was wat bij de CS-leden ontbrak. Het blad had geen wezenlijke, brede invloed en haalde nooit het niveau van voornoemde Franse tijdschriften. Het verbond zich wel met de renardistische beweging in het verzet tegen de politisering van de vakbonden. Het blad is een vergeten symbool van een vroege, meer libertaire kijk op de socialistische tradities in België. In de jaren 1960 zouden bladen zoals *De Maand* en *Nieuw Links* ook oproepen om de maatschappij vanuit een humanistisch principe te democratiseren. De CS nam ook het voortouw om vanuit een duidelijk idealistische positie de Europese eenmaking te steunen als symbool van het alternatief, afstand nemend van het imperialisme in de VS en de Sovjet-Unie. Het blad zou in 1954 door gebrek aan vrijwilligers opgaan in het BSP-orgaan *Socialistische Standpunten*.

Het artikel van Gotovitch over de Belgische versie van mei 1968 is een beknopte samenvatting van talloze dissertaties over radicaal-links aan onze universiteiten. Ook Gotovitch benadrukt dat mei '68 alleen kan worden begrepen binnen een internationale context. Het specifieke aan de Belgische casus is de relatieve rust die er toen in het land heerste. Maar net zoals in Québec was het brandpunt te vinden in het communautaire conflict. Er bestaat een aanzienlijke berg lectuur over 'Leuven Vlaams', dus is het des te interessanter om te kijken hoe radicaal-links zich hieruit ontwikkelde. In tegenstelling tot Frankrijk was er geen front tussen de studentenopstand binnen de academische muren en een stakingsgolf op de werkvloer. De vakbonden waren tevreden met de ongeziene economische groei waardoor de koopkracht enorm steeg; een periode van massaconsumptie diende zich aan. De

syndicalisatiegraad behoorde tot de top van Europa, wat bijdroeg tot de stabiliteit van het sociaal overleg. De vakbonden stonden zelf in voor de arbeidsdiscipline op straffe van zware sancties door de overheid. De basismilitanten konden de bureaucratisering niet stoppen, wat gereflecteerd wordt in de statistieken: na de hevige stakingsgolf in 1960-61 was er een gevoelige daling van syndicaal protest. Waar arbeiders en studenten elkaar wel ontmoetten, was in de niet-erkende stakingscomités. Eind jaren 1960, toen de keynesiaanse bloeiperiode ten einde liep, begon ongeschoolde arbeiders zich te roeren tegen de verslechtering van hun arbeidsvoorwaarden. Jongeren en migranten pikten het niet meer dat de syndicale wereld blind bleef voor de stelselmatige uitholling van de loonvoorwaarden. In Limburg was er een ware golf van lokale stakingscomités; de nieuwe generatie laaggeschoolden gaf blijk van een authentieke spontane reflex. Concepten zoals directe democratische inspraak en zelfbestuur kregen, in tegenstelling tot mei '68, hier wel gestalte. De spontanistische periode verdween even snel als zij gekomen was; na 1974 doofde het verzet uit. De stakingscomités kregen te maken met repressie en de vakbonden waren er dan toch eindelijk in geslaagd om de leiders te integreren in het apparaat.

De rol van radicaal-links in deze periode was niet onbetekend. De KPB was van geen tel, omdat zij in de eerste plaats geen aansluiting zocht bij de studentenbeweging en vervolgens ook besloot te blijven werken in de klassieke syndicale structuren. De trotskisten van de Revolutionaire Arbeiders Liga (RAL) en de maoïsten van Alle Macht Aan De Arbeiders (AMADA), namen het voortouw in het contact met de stakingscomités. De eerste groep, conform aan de richtlijnen van de Vierde Internationale, was a priori niet gekant tegen de vakbonden. Het kwam eropaan deze van binnenuit te vernieuwen met behulp van deze stakingscomités. AMADA volgde een radicale antisyndicale koers en koos voor de oprichting van eigen comités. Beide faalden in hun aansluiting met de arbeidersmassa, maar waren wel medeverantwoordelijk voor de herpositionering van de syndicale top. Het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) omarmde een radicalere retoriek – zelfbeheer bleek geen taboe meer te zijn – en herontdekte het concept structuurhervormingen. Het ABVV bleek de transformaties van de economische structuren na de keynesiaanse regulatie goed op te vangen.

Aansluitend brengt het artikel van Jean Faniel (ULB) een korte casus over hedendaagse ontmoetingsplaatsen tussen syndicalisten, marxisten, andersglobalisten en specifieke drukkingsgroepen van werklozen. Een vloedgolf aan protestacties tegen het beleid van de Europese Unie over thema's zoals werkloosheid en sociale zekerheid ontstond in Frankrijk medio jaren 1990. Het was niet de eerste keer dat in West-Europa de werklozen zich verenigden in actiegroepen en op straat kwamen. Eind 19e eeuw was een eerste golf merkbaar in geheel Europa. De tweede golf eind jaren 1930 was een specifiek Franse aangelegenheid, maar de derde was opnieuw merkbaar doorheen het Westen. De vierde was voornamelijk gericht tegen het monetaire beleid ontstaan door het Verdrag van Maastricht. De Europese marsen

waren geënt op het andersmondialistische idee 'Think Global, Act Local'. Er waren nationale en internationale overlegorganen met protest tegen de overheden van de lidstaten en tegen de Europese beleidsmakers. In 1996 werd er betoogd tijdens de EU-top te Firenze, gevolgd door gelijkaardige acties in andere Europese steden naar aanleiding van de G8-top te Keulen (1999) en de EU-top te Nice (2000). De Belgische afdeling werd uit de grond gestampt door individuele vakbondsleden, de KPB, de Socialistische Arbeiderspartij (SAP) en door diverse nicheorganisaties in het sociale middenveld. Op een gegeven ogenblik kwam er financiële steun van het ABVV, maar de Belgische beweging werd al snel geïncorporeerd in de andersmondialistische stroming. Attac nam het roer over, waarna de banden met het vakbondsmilieu losser werden. Leuk om te lezen is de getuigenis van twee linkse KPB-militanten in Brussel, Alain Lemaître en Julie Maeck (beiden ULB), die besloten om vanuit de dynamiek van het andersglobalisme het democratisch centralisme van het marxisme-leninisme in te ruilen voor een libertaire communistische strategie. Momenteel is deze groepering actief onder de naam Pigment Rouge.

Besluit

Er bestaat geen compleet standaardwerk over de radicaal-linkse organisaties in België. Deze bundel is een welgekomen aanvulling op de bestaande dissertaties over de naoorlogse neosocialistische bewegingen. Hij geeft een fascinerend inzicht in het traject van allerhande partijen.

Het zwakke punt in Gotovitch' overzicht van de divergerende tendensen van radicaal-links moet worden gezocht in het feit dat hij te weinig oog heeft voor de situatie in het studentenmilieu. Reeds daar ontstonden onverzoenlijke tegenstellingen, maar tegelijk werden er ook pogingen ondernomen om te komen tot een verenigd front. Een vergeten organisatie getuigt van deze unificatiedrang: het Democratisch Aktiekomitee (DAK).⁷ Het DAK, ontstaan in 1967, was een koepelorganisatie van zowel trotskisten, maoïsten, linkse Vlaams-nationalisten, christen-democratische syndicalisten als KPB'ers.

Francine Bolles bijdrage is niet meteen vernieuwend, maar het is alvast een eerste poging om tot een totale geschiedschrijving van syndicale acties tijdens het interbellum te komen. Terecht stelt zij dat deze stakingen al te vaak in de marge van de politieke historiografie worden behandeld. Helaas is het werk, ondanks alle detailstudie, geen substituut voor een globaal overzicht van de stakingsbeweging in het interbellum.

Alle artikels zijn verfrissend omdat het theoretische jargon wordt vermeden. Toch zou het artikel over de CS meer gewicht krijgen indien het blad werd geplaatst in een algemeen kader van intellectuele stromingen. De stukken over het Canadese relaas van radicaal-links verraden meer betrokkenheid van de auteurs, maar nergens ontwaart men apologetische strategieën. Het typische conflict tussen de sociaaldemocratie en de revolutionaire strekkingen wordt wel bekrachtigd: geen heil kan worden verwacht van de integratie in de klassieke partijpolitiek, in het

achterhoofd houdend dat repressie altijd op de loer ligt. Het boek toont onvoldoende wat de dialectiek was tussen de theoretische fundamenten van de strategische koers van radicaal-links en de omstandigheden waarin moest gewerkt worden. Radicaal-links werkt altijd vanuit de basis, waardoor grote aandacht voor het strategische vraagstuk essentieel is. Hoewel veel van deze zaken impliciet aanwezig zijn, ontbreekt het kader van een totale maatschappelijke klassenanalyse. De repressie komt meer dan voldoende aan bod, maar het blijft gissen naar de klassenpolitiek van de hegemonische krachten. Dit zou deels het rabiate anti-communisme van de sociaaldemocratie kunnen verklaren. Alle auteurs, specifiek de Canadese collega's, worstelen met de vraag hoe de arbeidersklasse, politiek en ideologisch, paraat kan staan om de gapende leemte van de sociaaldemocratie op te vullen.

Er wordt ook met geen woord gerept over de ongelijke industrialisering van de twee landsdelen in België. Waar moet de Belgische bourgeoisie worden geplaatst binnen dit kader? Is de Belgische staat voortdurend in crisis, omdat hij niet bij machte is een hegemonische kracht te worden die het conflict arbeid-kapitaal kan beheersen? Waarom ontstonden er altijd vormen van strijdsyndicalisme in bepaalde klassenfracties en sociaalgeografische entiteiten? Is de zwakte van het Belgische industriële kapitaal ook de reden voor de dominante reformistische tendens doorheen onze geschiedenis? Is de voortdurende actie voor hogere lonen verantwoordelijk voor de plotse economische ontwikkeling van de Vlaamse industriële centra? Welke rol spelen de multinationals sinds het Marshallplan?⁸ Vragen die onbeantwoord blijven, wat implicaties met zich meebrengt inzake de verklaring van de syndicalisatiegraad in ons land. Misschien blijven dergelijke vragen in de sociale geschiedschrijving sowieso onderbelicht.

- (1) Voor de theoretische grondslagen zie: A. NEGRI, *Marx beyond Marx: Lessons on the Grundrisse*, New York: Autonomedia, 1989, 256 p.
- (2) I. HAESSENDONCK, Julien Lahaut, een communistische syndicalist in het vuur van de arbeidersstrijd. In: *Marxistische Studies*, 48(1999), p. 34.
- (3) De politieke interventies van de FTQ werden op uitmuntende wijze beschreven in E. MUNN, *L'action politique partisane à la FTQ (1957-1976)*. In: *Labour/Le Travail, Journal of Canadian Labour Studies*, 12(1983), p. 43-61.
- (4) Voor een geschiedenis van het doorbreken van de taalbarrières binnen het intellectuele milieu zie: S. SIMON, *Translating Montréal: Episodes in the Life of a Divided City*, Montréal: McGill-Queen's University Press, 2007, 272 p.
- (5) Voor een overzicht van de anarchistische periode in Oekraïne onder Ernest Makhno zie: A. SKIRDA & P. SHARKEY, *Nestor Makhno. Anarchy's Cossack: The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917-1921*, Oakland: AK Press, 2003, 400 p.
- (6) J. MAGUIRE, *Marx's Paris Writings: An Analysis*, Londen: Macmillan, 1972, p. 145.
- (7) J. VERSIEREN, Het Democratisch Aktiekomitee. In: *De politieke biografie van Antoon Roosens (1929-2003): tussen natie en klasse*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2008, p. 167-194.
- (8) Hiervoor kan worden verwezen naar: A. CAREW, *Labour under the Marshall Plan. The Politics of Productivity and the Marketing of Management Science*, Manchester: Manchester University Press, 1988, 293 p.